

ZAKON POVPREČNEGA PROFITA

(Nadaljevanje)

Organska sestava kapitala vpliva v vsaki veji odločilno na višino individualnih profitnih mer. Lestvica teh individualnih profitnih mer, ki se prvotno oblikujejo po industrijskih vejah, ustreza lestvici organskih sestav kapitala prav tako po teh industrijskih vejah.

Mehanizem konkurence med vejami korigira in reducira te individualne profitne mere na splošno profitno mero. Iz lestvice profitnih mer — 20%, 30%, 40% — je reducirana na splošno profitno mero... 30%. Kot splošna mera, po kateri se realizira profit v vseh industrijskih vejah, je hkrati tudi pokazatelj povprečja organske sestave vsega kapitala v industriji. Po svoje je zato pokazatelj razvitosti družbenih proizvodjalnih sil.

Ce pogledamo splošno mero (30%), vidimo, da se krije z individualno profitno mero srednje veje (B). Zakaj? Zato, ker je povprečje organske sestave kapitala na vsem proizvodnem področju tako, kakršnega imamo v proizvodni veji B. Tu imamo primer kritja teh povprečij, njihove enakosti.

Za ves industrijski kapital imamo tako razmerje:

— Nespremenljivi (v vseh vejah)...

$80 + 70 + 60 = 210$;

— spremenljivi... $20 + 30 + 40 = 90$.

210 nespremenljivega kapitala proti 90 spremenljivega je toliko kakor 70 proti 30. Imamo enaki razmerji.

Zakaj pa je v tem primeru povprečje organske sestave vsega kapitala enako kakor tudi organske sestave kapitala srednje veje (B)? Ali mora biti vedno tako? Ne. Ta primer imamo, kadar je kapital kot velikost enak tako v veji nižjega organskega sestava kakor tudi v veji višje sestave. Hkrati pa je potrebno, da je razmak v stopnji razvitosti, v različni organskih sestav enak tako med srednjo in nižjo kakor tudi med srednjo in višjo. To idealno naključje imamo v našem primeru.

Tu smo že pri drugem činitelju splošne profitne mere. Njo torej odreja tudi ta okolnost — kako je po svoji množini razporejen ves kapital, o katerem je govorila. Če ga je več v manj razvitih industrijskih vejah, kjer je organska sestava nižja, mora biti splošna profitna mera višja, kakor je tista, ki ustreza srednje razviti industrijski veji.

Na primer:

	nespr.	spr.	v	ind. prof. mera
veja A	80	20	20	20%
veja B	70	30	30	30%
veja C	180	120	120	40%

A splošna profitna mera? Izračunajmo. Skupna presežna vrednost znaša $170 (20 + 30 + 120)$; skupni kapital je $500 (100 + 100 + 300)$; v veji C je 300, to je $180 + 120$.

Splošna profitna mera je $170 : 500 \times 100$. Če vse to izračunamo, dobimo rezultat 34%.

Pri takem razporedu teh kapitalov, ki imajo sicer enako organsko sestavo kakor v prejšnjem primeru, se je splošna profitna mera spremenila. Sedaj je večja, znaša 34%, medtem ko je znašala v prvem primeru 30%. Kakor smo povedali, je vzrok v tem, ker je večidel kapitala 500 vloženo v veje, ki so tehnično manj

razvite in gibljejo zato več živega dela na vsakih 100 kapitala in zato proizvajajo več presežne vrednosti. Večja množina presežne vrednosti, ki jo prisvoji ves kapital, pride do izraza kot večja profitna mera, po kateri povečuje vrednost isti kapital.

Ce bi ta primer — ohranjujoč organsko sestavo kapitala — tako konstruirali, da bi bilo po množini več kapitala v veji A, ki ima najvišjo organsko sestavo, tedaj bi bil rezultat tak, da bi bila... splošna profitna mera nižja od 30%.

4. Proizvodna cena

Naravo in vlogo proizvodne cene je mogoče razumeti, če po eni strani razumemo naravo in vlogo vrednosti kot notranjega odločilnega svojstva blaga, po drugi strani pa jo je mogoče razumeti, če razumemo naravo kapitala, njegov namen in pogoje pridobivanja v kapitalistični družbi.

Proizvodna cena je kakor tudi vrednost osnova ekonomskih odnosov v proizvodnji in razdelitvi — v družbi, ki proizvaja blago. Toda je osnova teh odnosov v kapitalistični blagovni proizvodnji. Je preobrazena oblika blagovne vrednosti, ki je nastala pod vplivom kapitalističnega načina proizvodnje. Konstruiramo jo sam kapitalizem kot novo objektivno os gibanja tržnih cen in odnosov v gospodarstvu. Prav tako preobrazena in spremenjena vrednost blagovnih množin — proizvodna cena edino ustreza potrebam kapitalistično vodene gospodarstva.

Kot ekonomska kategorija vsebuje proizvodna cena dve osnovni prvini. Ena njena notranja prvina je... **lastna cena blaga**, druga njena notranja prvina pa je... **povprečni profit**. Obe ti prvini sestavljata proizvodno ceno. Kapitalistično proizvedeno blagovno množino prodajajo kapitalisti po cenah, ki v svoji osnovi vsebujejo tako prvo kakor drugo prvino. Regulator tržnih cen v kapitalističnih razmerah zato ni vrednost blagovne množine, temveč proizvodna cena.

Poglejmo tisto, kar je osnovno pri teh notranjih prvinah proizvodne cene — lastno ceno in povprečni profit.

Lastna cena

Lastna cena kapitalističnega blaga pomeni potrošek kapitala za proizvodnjo tega blaga. Obsega izdatke, plačila, ki jih je bilo treba poravnati za proizvodnjo tega blaga. Za kapitalista so to plačila:

- za proizvodna sredstva,
- za delovno silo.

Lastna cena blaga vsebuje samo izdatke za porabljeno količino proizvodnih sredstev in delovni sile.

Sedaj moramo upoštevati dejstvo, ki smo ga prej zanemarili. Domnevali smo namreč, da se v enem toku proizvodnje porabi ves kapital. Toda v stvarnosti se to ne dogaja. Del nespremenljivega kapitala, ki se da kot predjem v obliki zgradb, strojev, traja vrsto let. Ta služi za vrsto novih tokov proizvodnje. Ta del kapitala se troši postopno. Samo postopoma s proizvodnjo prenaša svojo vrednost na novo izdelano blago. Zato ta nova blagovna množina ne vsebuje vse vrednosti tega dela kapitala. Vsebuje samo tisto, kar imenujemo amortizacija.

Z drugimi besedami: del proizvodnega

kapitala, ki ima obliko delovnega orodja, ostaja stalno vezan na ta orodja — vse dokler se uporabljajo, dokler se ne iztrošijo. Ta del se zmanjšuje toliko, kolikor se trošijo ta orodja. V toku proizvodnih procesov se prenaša na blagovne množine in vračunava v njihove cene kot amortizacija. Zato, ker ostaja del vrednosti kapitala stalno v obliki teh delovnih orodij — čeprav čedalje v manjši količini — se ta del proizvodnega kapitala imenuje **stalni (fiksni) kapital**. Nasprotno se ves drugi kot predjem dani kapital (za surovine, gorivo, delovno silo) potroši v enem toku proizvodnje. Zato se tudi vrednost tega dela v celoti preseli (s stališča kapitalista). Ta v celoti kroži z vsakim ponovljenim proizvodnim procesom. Zato imenujemo ta del vložnega proizvodnega kapitala krožeči (cirkulirajoči) kapital.

Lastna cena torej ne vsebuje vsega vložnega proizvodnega kapitala (K), temveč samo tistega, ki je bi dejansko porabljen. Ta je manjši od K za znesek stalnega kapitala, ki še ni amortiziran. V nekem smislu bi lahko tako rekli.

Zato zaznamujemo lastno proizvodno ceno z malim k.

Ta mali k je prva prvina proizvodne cene.

Naj zapišemo še nekaj pripomb k lastni ceni.

Lastna cena blaga — kakor jo računa kapitalist ni njena prava cena. Z družbenega stališča je cena blaga večja. Vsebuje celotno delo (minuto in živo), ki ga družba troši za proizvodnjo neke blagovne množine. Kapitalistova blagovna cena ne obsega celotnega dela. Manjša je za znesek delavcem neplačanega dela; manjša je za presežno delo, ki so ga proizvajalci porabili, a ga kapitalist ne vračuna v svojo kalkulacijo lastne cene.

Nadalje. Potrebna proizvodna sredstva in s sorazmerju z njimi delovna sila, imajo za kapitalista enako veljavo. Nanje gleda kot na proizvodne materije, na ude in organe njegovega kapitala. To, da se ta dva činitelja proizvodnje — delovna sila in proizvodjalna sredstva — kakovostno razlikujeta tudi glede ustvarjanja blagovnih vrednosti... kapitalist niti ne more vedeti. V njegovem računu sta enakovredna. Zanj sta preprosto izdatek kapitala, proizvodni strošek.

Mnenje in račun kapitalista o tem ne gresta dlje od zunanji oblik in odnosov, v kakršnih se te stvari kažejo. Namreč: ker ne more biti dela ali kapitalistične proizvodnje (kakor ne kakršne koli druge) brez proizvodjalnih sredstev in delovne sile, mora torej trošiti kapital za nakup prvega in drugega. Delovno silo kupuje, vendar kot delo. Plača mezdo kot ceno dela, ne pa delovne sile. To ceno plača po uri ali kosu proizvoda, ki ga mora delavec izdelati. Na zunanje je zadeva videti, kakor da plača vse delo delavca! To pa popolnoma zakriva samo bistvo izkoriščanja in odnosov v kapitalizmu.

Pojav, da se cena delovne sile predstavlja v obrnjeni obliki kot cena dela, zakriva pred očmi površnega opazovalca pravi izvor presežne vrednosti. Z delovne sile ga prenaša na ves kapital. Zato pa tudi nastane preobrazba presežne vrednosti v profit. Zato, ker se na enem (Nadaljevanje na 20. strani)

Tečaj politične ekonomije II. del

(Nadaljevanje z 19. strani)

tečaju pojavlja cena delovne sile v preobrazeni obliki mezde, se na nasprotnem tečaju pojavlja presežna vrednost v preobrazeni obliki profita. — (Kapital III, str. 12.)

Končno. Ko proda blagovno množino, ki jo je proizvedel s svojim kapitalom, po dani ceni, dobi kapitalist povrnjen:

— znesek, ki mu nadomesti lastno ceno (k),

— znesek, ki presega lastno ceno... profit.

To pomeni, da mu del te tržne cene vrača tisto, kar je sam porabil za dano blagovno množino. Odkupi, vrne mu sam porabljeni kapital. To pomeni, da se tržna cena ne sme znižati na to mejo, ki je enaka lastni ceni. Če se tržna cena zniža do nje, ostane brez profita! Tedaj ni dosegel svojega kapitalskega smotra. Če se pa zniža še nižje — bog nas varil! — ne bo dobil vrnjene niti kapitala, ki ga je porabil!

Zato velja lastna cena (k) proizvedene blagovne množine kapitalistu kot njena notranja vrednost. Velja mu kot nekakšna naravna cena, cena njegovega kapitala. Hkrati je tudi skrajna spodnja meja njegove konkurence, pod katero ne sme iti s cenami, če hoče izveliči golo kožo svojega kapitala.

Zato se mu profit kaže kot dodatek na lastno ceno — kot razlika med prodajno ceno blaga in njegovo lastno ceno. Odkod ta razlika...? Iz proizvodnje, prometa, umetnij, iznaddljivosti, spekulacije... in plod njegovega kapitala. V teh sferah se giblje mnenje kapitalista in raznih njegovih učenih branilcev.

Povprečni profit

Povprečni profit je prav tako notranji, sestavni del proizvodne cene, dejansko njena bistvena prvina. To je profit, ki si ga prisvoji dani kapital v skladu s splošno profitno mero, profit, ki odpade na vsak stotak kapitala ne glede na to, v kateri proizvodni veji funkcioniira. Osnovno je, da ta kapital s svojim predujmom, torej: z velikostjo, tehniko in delovno organizacijo, ki jo giblje, ustreza povprečnim pogojem, ki so specifični za vsako proizvodno vejo, z drugimi besedami: da poseblja družbeno potrebno količino kapitala, dano kot predajem v to področje proizvodnje. Ta prvina pa najde svoj odsev v lastni ceni blaga, ki je bilo izdelano s tem kapitalom. Tak individualni kapital si prisvoja, ne glede na to, kje funkcioniira, povprečni profit. Profita ne dobi po dejanski velikosti profita, ki ga proizvede, to je, ne dobi ga po individualni profitni meri, ki bi ustrezala tej proizvodni veji, temveč po splošni profitni meri.

Povprečni profit je delo vsega družbenega kapitala na področju proizvodnje (razen kmetijstva). Mamljen s težnjo po najvišji profitni meri, si kapital izgraja razmerje kapitalске enakopravnosti, ki se kaže v tem, da si vsak kapital enake velikosti — vsaka stotina kapitala — prisvoji enak del iz skupno proizvedene presežne vrednosti. Kakor da bi bila za ka-

pitalista vsa proizvedena presežna vrednost čudno in tajstveno zmešana v enem splošnem kotlu, črpa sedaj vsak iz njega enak, ustrezeni delež v skladu s svojo velikostjo. Mehanizem tega zajemanja je mehanizem splošne profitne mere.

Kako je to teoretično? Vzemimo dva kapitala, vsakega z drugega področja. Velikost enega je 200, drugega 300. Splošna profitna mera je 30%. Pri obeh kapitalih bi znašal povprečni profit 30 na vsako stotino vložene kapitala (teh stotin pa je lahko tudi milijon). Prvi kapital bi torej dobil 60, drugi pa 90. Računsko je tole tako:

$$I. \text{ kapital } 200; \text{ povprečni profit} = 200 \times 30 : 100 \dots 60;$$

$$II. \text{ kapital } 300; \text{ povprečni profit} = 300 \times 30 : 100 \dots 90.$$

Formula za izračunavanje povprečnega profita je:

$$K \times PM^1$$

(K = skupni kapital, ki je vložen v neko podjetje; PM^1 = splošna profitna mera.)

Lahko se zdi, da je splošna profitna mera ali, na njeni osnovi, povprečni profit dejstvo teorije. Tako prvo kakor drugo pa sta dejstvi dejanskega kapitalističnega življenja. Res je, tako prvo kakor drugo sta njegovi notranji težnji, ki si kot premočni sili krčita pot skozi iznožico naključij. Ta premoč splošne profitne mere ali povprečnega profita pa ima odločilni pomen za razumevanje ekonomskega življenja družbe v epohi kapitalizma in njegovega progressa.

Zares, kakor smo že poudarili, vsak kapitalist teži za najvišjo profitno mero. Razen tega prehaja tekoče življenje njegovega kapitala kakor tudi skupnega družbenega kapitala skozi razne faze zastojev in prosperitete, dobrih in slabih let. Profitne mere, po katerih povečuje vrednost, so včasih višje, včasih pa nižje. Kljub temu si v skrajni liniji skozi večletno povprečje svojega življenja prisvoji povprečni profit, kolikor kot kapital normalno obstaja in se razvija. Vsekakor so ob tej povprečni težnji, ki ustreza funkcioniranju vsega kapitala družbe, razen skrajnosti, propadanja enih in nagla dviganja drugih kapitalov itd. Kljub temu pa ni mogoče brez razumevanja zakona o povprečnem profitu sploh razumeti ekonomskega življenja kapitalistične družbe, niti njegovega mesta v skupnem človeškem napredku.

Poglejmo sedaj celoto proizvedene cene. Vzemimo zopet za primer dva kapitala: I = 200, II = 500; splošna profitna mera $PM^1 = 30\%$.

Znanō nam je, da je proizvodna cena enaka lastni ceni plus povprečni profit. Označimo proizvodno ceno s C. Tedaj je:

$$C = k + K \times PM^1$$

Tukaj nam k pomeni potrošnjo kapitala za proizvodnjo nekega blaga, njeno stvarno ceno; $K \times PM^1$ je povprečni profit, to je profit, ki si ga prisvoja ta kapital v skladu s svojo velikostjo (kot predajem) in splošno profitno mero.

(Nadaljevanje sledi)

V TEJ STEVILKI OBJAVLJAMO:

Planiranje in kadri; Delajmo več v kooperaciji; Nova davčna osnova; Delovna storilnost v industriji; Industrijska proizvodnja v prvem polletju; Gospodarstvo v prvi polovici leta.

Izkušnje iz delovanja delavskih svetov v Ljubljani; Servis za nego bolnikov doma; Stanovanjske skupnosti — postopno izgrajevanje družbene tehnične baze družine; Zavod za zaposlitev invalidov; Nove šole za kmetijske proizvajalce; Promet v mestih.

Po kongresu delavskih svetov; Člani upravnih odborov po kvalifikaciji in strokovni izobrazbi; Delovanje delavskega sveta in polletna bilanca Železniške delavnice v Sarajevu; Novi izdelki Metalarskega kombinata v Zenici.

Rezultati kmetijskega tekmovanja v Vojvodini; Akcija mladih zadrušnikov na Hrvaškem; Kako se izkorišča zemljišče; Povečanje pridelka na kmetijskem posestvu »Vrana«.

Zakon o organizaciji znanstvenega dela; Stabilizacija tržišča s kmetijskimi pridelki; Predračun zveznega sklada za kadre.

Rezervni sklad gospodarskih organizacij.

Posvetovalni delavski organi v italijanskem gospodarstvu.

IZ LISTOV IN BILTENOV — KNJIGE IN CASOPISI — TEČAJ POLITIČNE EKONOMIJE

SKUPNOST

Uredniški odbor

NIKOLA BALOG, TONE VRATUŠA, TODOR VUJASINOVIĆ, DANILLO VUKOVIĆ, DUŠAN VUKOVIĆ, KIRO GLIGOROV, ASER DELEON, MILUN IVANOVIĆ, PETAR IVICEVIĆ, JOVAN MARINOVIĆ, LJUBISAV MARKOVIĆ, NIKOLA MILJANIĆ, MITRA MITROVIĆ, ANTE NOVAK, VOJIN POPOVIĆ, ZDENKO HAS, NIKOLA COBELIĆ, RAJKO SKALJAK;

Predsednik uredniškega odbora: KIRO GLIGOROV

Glavni in odgovorni urednik: RAJKO SKALJAK

Uredniški odbor za Slovenijo: JOŽE CIGLER, IVO KLEMENCIC, VIKTOR KOTNIK, TINE LAH, SVE-TOZAR POLIĆ, FRANCE POTISEK, DANE ROBIDA, MILE SMOLINSKY

Predsednik uredniškega odbora za Slovenijo:

DANE ROBIDA